

Jakub Kopecký

Argumentace v jazykové interakci*

Argumentation in linguistic interaction

ABSTRACT: The article aims to introduce the fundamental features of the communicative conception of argumentation based on rhetorical and pragmalinguistic argumentation theories. Argumentation is defined as (linguistic) action grounded in accounting for a controversial position with the purpose of convincing listeners of its acceptability or in order to defend it when it is challenged. The basic form of the argumentation process is described using a three-component model which consists of the argument itself, the justified opinion and the warrant represented by the relationship between the previous components allowing the “plausibility transfer” from the argument to the disputed opinion (cf. Toulmin 2003). The article also deals with the conditions that must be met by convincing arguments, with stable content schemes of argumentation (topoi), and it seeks to answer the question of what the rationality of argumentation is based on, i.e. what the sources of its plausibility are.

Key words: argumentation, linguistic interaction, controversial position, plausibility, topos, rationality

Klíčová slova: argumentace, jazyková interakce, sporné stanovisko, plauzibilita, topos, racionalita

1. Úvod

Argumentování neboli zdůvodňování či ospravedlňování sporných tvrzení a činů představuje významný typ sociálního jednání. Všude tam, kde se střetávají nesouhlasná stanoviska nebo kde účastníci interakce hledají přijatelná rozhodnutí, potřebují mluvčí svým komunikačním partnerům předložit důvody, jimiž se snaží legitimizovat svou pozici, přesvědčit posluchače o její správnosti a přispět tak v ideálním případě k dosažení konsenzu. Pro sporná či nesamozřejmá stanoviska se argumentuje ve všech sociálních (komunikačních) sférách.¹ V běžném denním styku slouží argumentace k řešení nejrůznějších „každodenních“ sporů, v reklamě mají argumenty přispívat ke zvyšování prodeje zboží, v politické komunikaci pomáhají argumenty prostřednictvím ovlivňování názorů voličů prosazovat politické cíle mluvčího, ve vědeckém diskurzu argumentace zajišťuje plauzibilitu sdělovaného odborného obsahu, cílem právní argumentace je přesvědčit posluchače o určitém výkladu právních norem atd.

Jelikož je argumentace možná jen v případě, že účastníci diskuse sdílejí některá základní přesvědčení a postoje, umožňuje analýza argumentů užitých v reálných inter-

* Tato stat' je přepracovanou verzí druhé kapitoly mé disertační práce (Kopecký, 2016b). Za množství podnětných připomínek k rukopisu děkuji Petru Kaderkovi.

¹ K pojmutm sociální a komunikační sféra srov. Homoláč – Mrázková (2014) a Hoffmannová et al. (2016).

akcích poznávat, jaká přesvědčení lidé považují za sdílená – o jakých názorech se domnívají, že mají schopnost stát se zdroji plauzibility. Taková přesvědčení mohou být v argumentech vyjádřena explicitně, zpravidla jsou však pouze naznačena tím, že mluvčí předkládá určitou výpověď s nárokem na její argumentační platnost. Jestliže např. propagují zvolení významného podnikatele do prezidentské funkce pomocí argumentu *XY je vhodný kandidát na prezidenta, protože má bohaté zkušenosti s řízením velkých firem*, implikuje taková argumentace názor *Řízení velkých firem představuje dobrou kvalifikaci pro vykonávání prezidentské funkce*. Toto přesvědčení je založeno na dalších domněnkách, např. *Řízení firmy a výkon prezidentské funkce mají mnoho společného, jedná se o podobné činnosti* apod.

V této stati není argumentace chápána jen jako předložení souboru výroků, mezi nimiž existuje vztah vyplývání, ale jako součást smysluplného jednání v sociální interakci. Cílem příspěvku je představit základní rysy komunikačního pojetí argumentace. Pokusím se zde odpovědět mimo jiné na otázky, v čem se komunikační vymezení liší od pojetí argumentace ve formální logice, jaké jsou základní funkce argumentačního jednání, ze kterých složek se skládá proces argumentování a jaké jsou podmínky přesvědčivosti argumentace v interakci. Kromě toho se zabývám ustálenými obsahovými schémata argumentace (toposy) a otázkou, v čem spočívá racionalita argumentování, tj. jaké jsou zdroje jeho plauzibility.

2. Co je to argumentace?

Co děláme, když argumentujeme, a proč to děláme? Pojmy argumentace a argument se v různých pojetích liší svým rozsahem i obsahem. Formální logika konstruuje argument jako soubor výroků, který se skládá z jedné či více premis, obsahujících zdůvodnění, a závěru, který je premisami zdůvodňován (Restall, 2006; Švandová, 1999). Logika se zabývá podmínkami platnosti argumentačního vyvozování, přičemž stranou jejího zájmu zůstává komunikační, kulturní a sociální kontext argumentování, tj. motivace mluvčích předkládat argumenty, podoby argumentování v komunikační praxi, typ komunikační situace, v níž se argumentuje, sociální identita účastníků argumentační interakce apod.

Naproti tomu v rétorických a pragmatistických teoriích argumentace² se uplatňuje poněkud odlišné vymezení argumentu a argumentace. Viz následující definice:

„Argumentation is a verbal, social, and rational activity aimed at convincing a reasonable critic of the acceptability of a standpoint by putting forward a constellation of propositions justifying or refuting the proposition expressed in the standpoint.“

(Eemeren – Grootendorst, 2004, s. 1)

„Argumentationen sind stets Begründungen für strittige Einstellungen mit dem Ziel, den Kontrahenten für die eigene Einstellung zu gewinnen.“

(Wunderlich, 1980, s. 117)

² Přehled různých směrů a škol rozvíjených v rámci teorie argumentace uvádějí např. Eemeren et al. (1996) nebo Kuße (2001).

Uvedené definice spojuje s logickým pojmem argumentu prvek zdůvodňování: argument(ace) slouží ke zdůvodnění nějakého tvrzení nebo stanoviska (u Eemera a Grootendorsta je alternativou tohoto zdůvodnění také popření stanoviska). Vedle toho však nacházíme mezi logickým a pragmatickým pojetím argumentace podstatné rozdíly. Definice Eemera a Grootendorsta nebo Wunderlicha se od formálnělogického vymezení liší kromě terminologických rozdílů (absence kategorií *premissa* a *závěr*) ještě v jednom podstatném ohledu: mluvčí argumentují pro stanoviska, která jsou sporná nebo jsou předmětem kritiky, a jejich cílem je prostřednictvím argumentace přesvědčit oponenta o přijatelnosti tohoto sporného stanoviska, resp. jej pro danou pozici získat (srov. také např. Kopperschmidt, 2000, s. 59; W. Klein, 1980, s. 23; Kienpointner, 1992b, sl. 889; Govier, 2010, s. 1; Walton, 2006, s. 1; Karlík, 2016). Spornost podporovaného stanoviska charakterizuje argumentaci jako smysluplné jednání, zakončené v určité komunikační situaci, jímž mluvčí řeší určitý komunikační problém, tj. ztrátu nebo narušení plauzibility.³

Dané pojetí argumentace označují jako **komunikační** a v této stati z něj budu vycházet. Argumentace podle něj představuje (jazykové) jednání spočívající ve zdůvodnění sporného stanoviska s cílem přesvědčit posluchače o přijatelnosti této sporné pozice.⁴ Spornost je zde pojímána poměrně široce jako nesamozřejmost, potenciální problematičnost stanoviska; mluvčí mnohdy „preventivně“ argumentují i v případech, že nemají jistotu, zda s nimi posluchači budou souhlasit. Mezi argumentem a podporovaným stanoviskem musí existovat srozumitelný vztah obsahové souvislosti: argumentování spočívá v napojení problematického stanoviska na takový argument, který je schopný zajistit jeho platnost (srov. Kopperschmidt, 2000, s. 55). Nutnou podmínkou přesvědčivosti tohoto spojení je „asymetrie spornosti“ – argument musí být na rozdíl od stanoviska nesporný, jinak jeho podpora stanoviska není účinná: „[...] zpochybněnou platnost výroku se pokoušíme v procesu argumentace znovuustavit tím, že sporný výrok spojíme s výrokem nesporným, který odkazuje ke světu známých věcí“ (Kaderka, 2010, s. 132; srov. W. Klein, 1980, s. 23).⁵

Rozsah pojmů argument a argumentace se v různých koncepcích liší. Jak bylo uvedeno výše, ve formální logice jsou součástí *argumentu* *premissy* a *závěr*, tedy jak zdůvodnění, jímž se argumentuje, tak tvrzení, k jehož podpoře zdůvodnění slouží. V rétorice se argumentem rozumí buď důvod, který činí spornou domněnku věrohodnou,

³ Eemera a Grootendorst (2004) navíc ve své definici kladou důraz na racionalitu argumentování; k tomuto tématu viz odd. 7.

⁴ Argumentaci a protiargumentaci, resp. argumentaci pro a proti stanovisku, nechápu jako dva rozdílné jevy, protože každá *argumentace proti* stanovisku je zároveň *argumentací pro* stanovisko opačné, resp. *pro* popření stanoviska.

⁵ Komunikační pojetí argumentu částečně koresponduje s pojmem entymématu, které představuje rétorickou podobu deduktivního úsudku, tj. sylogismu (podobně jako je příklad, *exemplum*, rétorickým pandámem k induktivnímu úsudku). V entymématu je pravdivost, resp. plauzibilita výpovědi podepřena deduktivním odvozením z jiných, všeobecně uznávaných nebo těžko popíratelných výpovědí (M. Kraus, 1994). Mnozí autoři zdůrazňují implicitní charakter entymématu, tj. nevyjádřenost některé/některých z jeho premis (např. Walton, 1987; Jackson – Jacobs, 1980; srov. J. Kraus, 2010, s. 70). Jak je zřejmé, pojem argumentu je širší než entyméma, protože zahrnuje také induktivní zdůvodňování.

tn. jeho rozsah se omezuje na zdůvodňující element (premisu) v argumentačních schématech, nebo je (podobně jako v logice) totožný s celým argumentačním schématem (premisu a závěr) (Kienpointner, 1992b, sl. 889). V této stati se přikláním k užšímu vymezení tohoto klíčového pojmu, které je bližší jeho neterminologickému užití: jestliže argumentujeme pro nějaký názor, není tento názor součástí samotného argumentu. Argumentem se zde proto rozumí pouze zdůvodnění, nikoli zdůvodňované stanovisko, přestože argument s tímto stanoviskem tvoří těsnou vazbu a bez něj by nemohl plnit argumentační funkci.

Jaký rozsah má potom komunikační pojem *argumentace*? Někteří autoři ji analogicky s širším pojetím argumentu definují jako konstelaci jednoho či více argumentů a závěru (Kienpointner, 1992a, s. 15n.). Za vhodnější však považuji vymezit argumentaci jako předložení jednoho či více argumentů, přičemž zdůvodňované stanovisko není její součástí. Argumentace potom představuje proces argumentování spočívající v produkování argumentů. Takové vymezení zajišťuje korelaci pojmů *argument* – *argumentovat* – *argumentace*. Jestliže lze argumentovat pro něco, potom je možná i argumentace pro něco; toto „něco“ stojí sice v těsném sepětí s argumentací, představuje však samostatné jednání.⁶

Argumentace byla výše charakterizována jako (jazykové) jednání. Stěžejní charakteristikou jednání je jeho subjektivní motivace, díky níž je jednání identifikovatelné jako smysluplné (Schutz, 1967, s. 24n.; Kopperschmidt, 2000, s. 35n.). Smyslu jednání druhých lze (do určité míry) porozumět na základě typičnosti jejich motivů a způsobů chování. Člověk své jednání utváří podle typizovaných vzorců tak, aby byl jeho smysl pro druhé rozeznatelný (srov. Schütz – Luckmann, 2003, s. 455n.; Auer, 2014, s. 116n.). Kopperschmidt (2000, s. 35n.) připisuje jednání ještě jednu významnou vlastnost, která jej odlišuje od pudového či instinktivního chování a kauzálně determinovaných událostí: jednání musí splňovat podmínku ospravedlnitelnosti, to znamená, že je spjato s povinností nést za vlastní jednání odpovědnost a v případě potřeby jej ospravedlnit.

Motivem argumentujícího mluvčího je obhájit sporné stanovisko, resp. přesvědčit o jeho správnosti adresáta. Argumentační funkce výpovědi je rozeznatelná pouze tehdy, jestliže ji mluvčí jako argumentaci ztvární – učiní dostatečně srozumitelnou její vazbu na sporné stanovisko, její charakter zdůvodnění a přesvědčovací funkci (srov. odd. 3). Stejně jako kterýmkoli jiným jazykovým jednáním i argumentací na sebe mluvčí bere určitou zodpovědnost, jež ho zavazuje k tomu, že v případě problematizace bude sporný argument hájit dalším argumentem; argumentace není proti zpochybnění nijak imunní, a proto se pro argumenty (i proti nim) v interakci běžně argumentuje. Z těchto vlastností argumentace vyplývá, že ji lze považovat za jeden z typů (jazykového) jednání (srov. také Eemeren – Grootendorst, 2004; J. Klein, 2001; Kuše, 2001, aj.).

Přívlastek *jazykové* je výše uveden v závorce z toho důvodu, že argumentace není omezena pouze na jazykový kód, ale argumentovat lze např. také obrazem nebo pomocí jiných sémiotických modů (srov. např. Blair, 1996; Kjeldsen, 2015; Tseronis –

⁶ Výjimkou z tohoto úzkého vymezení argumentace představuje užití daného pojmu v odd. 4. V něm je představeno Toulminovo argumentační schéma, ve kterém argumentace zahrnuje zdůvodnění i sporné stanovisko.

Forceville, 2017; Kaderka, 2010). V této stati se však multimodální argumentaci blíže nevěnuji a zaměřuji se pouze na argumentační jednání realizované jazykově v mluvené interakci.

Ještě před rozbořem některých dalších aspektů předloženého pojetí argumentace uvedu příklad argumentování v reálné mluvené interakci, který ilustruje mimo jiné souvislost mezi výskytem argumentace a sporností stanoviska. Ukázka pochází z pořadu České televize Prezidentský duel:

(1) PREZIDENTSKÝ DUEL⁷

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; MZ = Miloš Zeman

{202} VM: další prostor, [pro rozšiřování (..) prvků přímé demokracie nevidíte v českém ústavním systému.]

[[potlesk publika]] [[potlesk publika]]

{203} KS: [já nejsem.] pro rozšíření (.) referend, toť obvykle vede, e k větší a větší demagogii. jak známo. velký vynálezce a propagátor (.) e referenda e byl původně luj napoleon, ((míněno Louis Napoleon)) později napoleon třetí, který vlastně zrušil republiku, dosadil sám za císaře všechno, díky různým referendem. referenda obvyčejně, jsou rozhodnutí e rozhodují o jedné otázce, k- ale jsou rozhodnutí z jiných důvodů, než ta otázka klade. ... vždycky důvody který rozhodnou referenda, sou odlišné od té otázky, která se klade.

{204} VM: kde vidí miloš zeman. [prostor pro posílení (.) prvků přímé demokracie v české republice.]

[[potlesk publika]] [[potlesk publika]]

{205} MZ: [takže: pan] švarcnberk ((míněno Schwarzenberg)) by se měl jako švýcarský. a nikoli jako rakouský jak se mylně uvádí, ale jako švýcarský občan, chovat poněkud zdvořileji ke své vlasti nebo k zemi která mu dala občanství, protože jak obecně známo, ve švýcarsku. existuje rozsáhlý systém referend, včetně referend kantonálních, a nevšiml jsem si, že by švýcarsko bylo nějakou zaostalou nebo chaotickou [zemí. (.) to zaprvé. (.) zadruhé. ee jsem]

[[potlesk publika]]

{206} MZ: tedy zastánce přímé demokracie po švýcarském vzoru ač nejsem švýcarský občan, ...

V replice (dále r.) 202 klade moderátor Karlu Schwarzenbergovi otázku, která se týká jeho postoje k rozšiřování prvků přímé demokracie v českém ústavním systému. Moderátor v otázce požaduje doplňující informaci – zpřesnění adresátovy předchozí odpovědi. Schwarzenberg v následující r. 203 neodpovídá přesně na položenou otázku, vyjadřuje se však k problematice referend, kterou lze chápat jako významnou součást tématu, na něž se moderátor ptal. Po vyjádření stanoviska „nejsem pro rozšíření referend“ Schwarzenberg pro tento postoj předkládá argument: referenda podle něj vedou k rozšíření demagogie. Jak vyplývá z pokračování repliky, původcem této demagogie jsou politici, kteří referenda vyhlásují. Mluvčí tedy proti rozšíření referend argumentuje

⁷ ČT1, 17. 1. 2013, dostupný online na adrese: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10483849868-prezidentsky-duel/213411033170117/>>, cit. 31. 10. 2017. Transkript pořadu jsem vypracoval podle zásad korpusu DIALOG (viz Kaderka – Svobodová, 2006).

tvrzením o jeho negativních důsledcích. Pro argument demagogičnosti Schwarzenberg dále argumentuje historickým příkladem Louise Napoleona, který pomocí referend dosáhl zrušení republiky a prosadil svou mocenskou hegemonii. Závěr repliky je poněkud nejasný, na základě předchozího kontextu jej však lze podle mého soudu interpretovat tak, že zde mluvíci specifikuje svou předchozí argumentaci demagogií tvrzením, že referenda bývají zneužívána k jiným účelům, než jsou rozhodnutí o otázkách, jež referenda kladou.

Proč Schwarzenberg pro své stanovisko argumentuje? Problém přímé demokracie a rozšiřování referend lze obecně považovat za kontroverzní, můžeme proto předpokládat, že televizní diváci, jimž je Schwarzenbergova argumentace určena především (srov. Čmejková, 2003, s. 84n.), mají na věc rozdílné názory, přičemž mnozí z nich myšlenku rozšíření referend podporují. Záporné stanovisko k referendům je tedy nepochybně sporné nebo přinejmenším nesamozřejmé, a proto je třeba podpořit jej argumentací, která by přesvědčila zastávce referend. Kromě toho je možné, že mluvíci na základě znalostí politických názorů svého oponenta Miloše Zemana předpokládá i u něj opačné stanovisko k referendům, anticipuje proto jeho polemickou reakci a i toto očekávání jej motivuje k argumentaci.

Po ukončení Schwarzenbergovy repliky klade moderátor Zemanovi stejnou otázku jako předtím Schwarzenbergovi v r. 200 (v ukázce neuvedena). Prostřednictvím této otázky umožňuje zároveň adresátovi reagovat na oponentovo stanovisko z předchozí repliky. Zeman tuto možnost využívá a svého protikandidáta za jeho postoj k referendům kritizuje. Jeho pozici nejprve kategorizuje jako nezdvořilost vůči Švýcarsku, tj. zemi, která mu dala občanství. Tuto invektivu mluvíci zdůvodňuje tím, že případ Švýcarska popírá Schwarzenbergův argument demagogičnosti provázející referenda. Výpovědi „nevšiml jsem si, že by švýcarsko bylo nějakou zaostalou nebo chaotickou zemí“ Zeman ironicky odkazuje k obecně sdílené kategorizaci Švýcarska jako vysoce rozvinuté země. Toto implicitní tvrzení slouží jednak jako argument proti Schwarzenbergovu argumentu demagogičnosti, jednak jako zdůvodnění Zemanova stanoviska, které implicitně vyplývá už ze samotné argumentace, mluvíci ho však následně ještě vyjadřuje explicitně: „jsem tedy zastávce přímé demokracie po švýcarském vzoru“. Spornost daného stanoviska, z níž vyplývá potřeba podpořit jej argumentací, je v tomto případě utvářena interakčním kontextem: Zemanova replika má polemický charakter – mluvíci odmítá oponentovo stanovisko a předkládá stanovisko opačné.

Jak účastník interakce pozná, že má určitá výpověď jeho komunikačního partnera argumentační funkci? Na tomto místě lze pouze naznačit, jaké argumentační indikátory se uplatňují v uvedeném úryvku.⁸ Ve Schwarzenbergově r. 203 nenacházíme žádný jazykový prostředek, který by byl pro argumentaci specifický (obecně jsou to zejména prostředky syntaktické, např. různé spojky, a některé prostředky lexikální). Argumentační jednání je zde signalizováno především významovými vztahy mezi jednotlivými výpověďmi repliky. Zemanova argumentace v r. 205 je částečně signalizována spojkou

⁸ Šířeji k tématu signalizace argumentace i jazykového jednání obecně viz Kopecký (2016a).

protože uvozující argument a spojkou *tedy* v následující replice, která uvozuje větu vyjadřující stanovisko, pro něž se argumentuje. Tato signalizace však není jednoznačná, protože obě spojky mohou uvozovat také výpovědi jiného typu. I v této promluvě jsou tedy pro identifikaci argumentace rozhodující zejména mezivýpovědní významové vztahy a kontext předcházejících replik.

Příklad (1) ilustroval argumentování pro sporná stanoviska v politické debatě a dvě různé podoby vzniku spornosti stanovisek. Následující oddíly jsou věnovány podrobnějšímu popisu některých charakteristik argumentace: její funkci a strukturu, podmínkám její přesvědčivosti, obsahovým schémátům argumentace (toposům) a racionalitě argumentování.

3. Funkce argumentování

Výše byla argumentace vymezena jako jednání s přesvědčovací funkcí. Je však tato funkce pro argumentaci skutečně konstitutivní? Je cílem každé argumentace přesvědčit komunikačního partnera o sporném stanovisku?

Josef Kopperschmidt definuje argumentační funkci následovně: „Die originäre Funktion von Argumenten besteht darin, Geltungsansprüche auf Nachfrage möglichst überzeugend einzulösen“ (Kopperschmidt, 2000, s. 43). Vlastním cílem argumentování tedy není přesvědčit posluchače, změnit jeho mínění, ale na požádání dostat implicitním nárokům na platnost, tj. nárokům implicitně vznášeným při realizaci každé výpovědi. Oznamovací výpovědi např. mluvčí vznášejí nárok na pravdivost (*Wahrheitsanspruch*), jímž se zaručuje za spolehlivost sděleného; výzvami nebo hodnotovými soudy vznášejí normativní nárok na správnost (*Richtigkeitsanspruch*) apod. Díky nárokům na platnost přesahují výpovědi subjektivitu mluvčího (jsou *subjektiv-übergreifend*) a stávají se intersubjektivně závaznými (Kopperschmidt, 1989, s. 16).

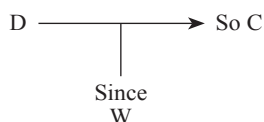
Argumentační splnění nároků na platnost má být sice v maximální možné míře přesvědčivé (*möglichst überzeugend*), samotný výsledný stav – přesvědčení posluchače – však není stanoven jako nutný cíl. Existují situace, zejména ve výrazně kompetitivních interakcích, v nichž mluvčí nemůže s velkou pravděpodobností počítat s tím, že změní stanovisko svého diskusního partnera. V takovém případě může být legitimním cílem argumentace „pouze“ předložit argumenty natolik pádné, že komunikační partner není s to vyvrátit je ani přebít silnějšími protiargumenty, a proto musí své problematizující jednání ukončit (popř. jej nemůže začít realizovat). Zda z této situace oponent vyvodí změnu svého názoru, může sice argumentujícího mluvčího zajímat, za minimální dostatečný cíl argumentace lze však považovat už ono argumentační (tj. nenásilné) „odzbrojení“ kritika. Rozhodující tedy není vždy oponenta přesvědčit, ale někdy také obhájit stanovisko před jeho námitkami. I v případě, že mluvčí nečelí konkrétním námitkám, ale možnou problematizaci anticipuje, představuje jeho argumentace preventivní legitimizaci za účelem obhájení pozice před potenciální kritikou. Přesvědčovací funkce se uplatňuje pouze v některých případech – jestliže se např. mluvčí snaží posluchače pomocí argumentace motivovat k určitému jednání nebo má z jiných důvodů zájem na změně jeho mínění.

Argumentaci tedy můžeme v návaznosti na vymezení jejich funkcí definovat jako (jazykové) jednání spočívající ve zdůvodnění sporného stanoviska s cílem přesvědčit posluchače o přijatelnosti této sporné pozice a/nebo toto stanovisko přesvědčivě obhájit před (potenciálními) námitkami komunikačního partnera.

Jestliže se vrátíme k př. (1), v němž se Schwarzenberg a Zeman prou o rozšiřování prvků přímé demokracie v české politice, můžeme v tomto případě předpokládat, že Schwarzenberg svými argumenty proti referendům nechce svého oponenta Zemana (ani moderátora) přesvědčit o správnosti svého stanoviska a Zeman svou argumentací nezamýšlí přesvědčit Schwarzenberga o nesprávnosti jeho pozice. Oba hosté se však snaží svá stanoviska před oponentem obhájit, tj. neutralizovat jeho případné nebo realizované protiargumenty. Oba svou argumentaci zároveň směřují k televizním divákům – potenciálním voličům. U těch z nich, kteří mají na věc opačný názor, již mají mluvčí značný zájem na změně jejich postoje, protože přesvědčením těchto diváků se zvyšuje šance na získání jejich hlasů v prezidentské volbě.⁹ V rámci televizního duelu se proto v argumentaci politiků uplatňuje jak funkce obranná, tak funkce přesvědčovací.

4. Složky argumentačního procesu

Jedním z nejlivnějších popisů argumentačního procesu je Toulminovo schéma argumentu (*pattern of an argument*) (Toulmin, 2003, s. 89n.). Autor jej předkládá postupně ve třech krocích. Představím zde výchozí a výslednou podobu jeho modelu. Základní verze, kterou Toulmin označuje jako *skeleton of a pattern* (s. 92), obsahuje tři složky: *claim* (C) – tvrzení (označované i jako závěr – *conclusion*), jehož hodnota má být zajištěna; *data* (D) – fakta, na něž se mluvčí odvolává jako na zdůvodnění; *warrant* (W) – pravidlo nebo princip zajišťující náležitý poměr mezi D a C. Relace mezi uvedenými složkami zachycuje obr. 1.

Obr. 1: Základní schéma argumentu (Toulmin, 2003, s. 92)

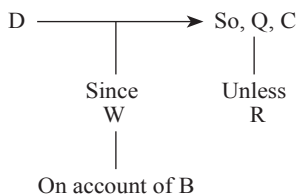
Jako příklad jednotlivých prvků Toulmin uvádí následující souvětí:

Harry was born in Bermuda	(= D)
so	
Harry is a British subject	(= C)
since	
a man born in Bermuda will be a British subject.	(= W)

⁹ Kromě toho politici prostřednictvím argumentace prezentují své rétorické dovednosti, které hrají významnou roli v obrazu jejich celkové politické kompetentnosti – schopnost obhájit svůj názor, „porazit“ protivníka v diskusi apod.

Na rozdíl od dat zůstává warrant zpravidla implicitní a bývá vyjadřován pouze tehdy, jestliže je vztah mezi D a C někým zpochybněn. Tato složka argumentu má obecnou povahu a nevztahuje se tak pouze k jednomu konkrétnímu argumentu, ale ke všem argumentům určitého typu.

V dalších krocích Toulmin své schéma rozšiřuje o následující tři složky: *modal qualifier* (Q) – modální kvalifikátor vyjadřující stupeň jistoty, s níž je z D vyvozováno C; *rebuttal* (R) – podmínky vynětí¹⁰ specifikující výjimky z pravidla W; *backing* (B) – fakta podporující W v případě jeho zpochybnění, např. odkaz ke statistice, k platné právní normě apod. Viz obr. 2.

Obr. 2: Rozšířené schéma argumentu (Toulmin, 2003, s. 97)

Toto kompletní schéma je exemplifikováno souvětím:

Harry was born in Bermuda	(= D)	
so,		
presumably,	(= Q)	
Harry is a British subject	(= C)	
since		
a man born in Bermuda will generally be a British subject		(= W)
on account of		
the following statutes and other legal provisions: ...		(= B)
unless		
both his parents were aliens / he has become a naturalised American / ...		(= R)

Pro správnou interpretaci Toulminova argumentačního modelu je třeba si uvědomit, že jedinou složkou, která musí být v argumentaci explicitně vyjádřena, jsou data, tedy vlastní argument – výpověď zdůvodňující stanovisko. Verbální realizace ostatních složek je fakultativní, resp. potřebná jen za určitých okolností.¹¹ Nabízí se otázka, nakolik je zahrnutí potenciálně implicitních prvků W, B, Q a R do schématu argumentačního procesu opodstatněné (důležitost komponentu C je nesporná).

Prvek kvalifikátoru (Q) můžeme interpretovat jako odkaz k epistemické modalitě argumentu. Nějakou modalitu vykazuje každý argument, je však sporné, zda modální aspekt považovat za samostatný komponent argumentace, protože modalita se vždy vztahuje k nějaké výpovědi, v tomto případě k W a C (epistemická modalita těchto

¹⁰ K překladu Toulminových termínů do češtiny srov. O. Klein (2007, s. 12).

¹¹ U podporovaného tvrzení C Toulmin možnost implicitnosti nezmiňuje, analýzy jazykových interakcí však ukazují, že stanoviska, pro něž se argumentuje, zůstávají často také implicitní (srov. Eemeren – Grootendorst – Kruiger, 1987, s. 16).

složek by se měla shodovat: se stejnou pravděpodobností, s jakou platí W, platí i C). Někdy může být sice modální kvalifikátor vyjádřen samostatnou výpovědí (např. *Neplatí to zcela stoprocentně, ale pravděpodobně to je*), i v takových případech však kvalifikátor operuje na některé z ostatních složek argumentačního schématu.

Podmínky vynětí (R) jsou implicitní součástí většiny přirozených argumentací – málokterý argument platí zcela bezvýjimečně. Pochyby však vzbuzuje jednak vazba R ke Q v Toulminově schématu, jednak (podobně jako u Q) samostatnost složky R. Přestože se oba prvky vzájemně podmiňují – množství a závažnost výjimek ovlivňují modalitu argumentu –, podmínky vynětí jsou spíše součástí warrantu, protože představují výjimky z tohoto pravidla. Samostatnost složky R je tedy stejně jako u Q problematická.

Poněkud složitější je otázka opodstatněnosti komponentu B. Zdá se, že fakta tvořící tuto složku (tj. statistiky, právní normy apod.) mají mluvčí k dispozici jen v argumentech určitého typu – v odborném diskurzu, kde mluvčí své hypotézy, názory apod. dokazují podle určitých procedurálních pravidel, popř. v nevědecké argumentaci, která využívá některých odborných poznatků. Např. v politické nebo každodenní argumentaci však argumenty nemusejí čerpat ze zdrojů plauzibility uvedeného typu, ale jejich warranty mohou být založeny na sdílených sociálních typizacích (srov. odd. 6 a 7). Také tyto typizace sice mohou být v případě zpochybnění zdůvodněny další, podpůrnou typizací, mezi nimi však už nemusí být takový kvalitativní rozdíl, který by umožňoval rozlišení prvků W a B. Např. argumentace *Měl bys volit stranu XY, protože slibuje snížení daní* implikuje warrant *Strana, která sníží daně, by měla být (z)volena*. Takový postoj lze v případě zpochybnění podpořit dalším obecným tvrzením, resp. argumentem: *Daně by se měly snížit (protože se tím zlevní zboží, práce, ...)* atd. Uvedený warrant a jeho zdůvodnění tedy v daném případě nejsou natolik odlišné, aby je bylo třeba kategorizovat jako složky jiného typu. Podpůrná fakta (B) tak nemají univerzální charakter, ale jsou omezena na argumentaci v určitých komunikačních sférah a žánrech.

Pravidlo či princip W považují na rozdíl od předchozích komponentů za univerzální složku argumentačního procesu. Je-li určitou výpovědí zdůvodňováno sporné stanovisko, toto zdůvodnění je myslitelné jen na základě implicitního předpokladu, že mezi argumentem a problematickým stanoviskem existuje taková souvislost, která činí argument způsobitelný stanovisko podporovat. Předložením argumentu vznášíme implicitní nárok na platnost pravidla/principu, na němž je založena relace mezi argumentem a zdůvodňovaným stanoviskem spočívající v „přenosu platnosti“ z nesporného argumentu na sporné stanovisko. Právě toto implicitní pravidlo je možné explicitně vyjádřit formou výpovědi – warrantu. Formulace této složky argumentace může být ovšem problematická, zejména pokud jde o její komplexnost. Z obtížné ohraničitelnosti však nevyplývá, že je sporná i samotná existence warrantu: proces zdůvodňování nezbytně implikuje určitá přesvědčení, na nichž je zdůvodnění založeno.

V německojazyčných pracích bývá složka odpovídající warrantu někdy označována jako pravidlo vyvozování (*Schlussregel*; např. Kienpointner, 1992a, s. 19), přičemž někteří autoři tak přímo Toulminův termín překládají (Niehr, 2014, s. 103). I přes nepřesnost takového překladu zde budu termín „pravidlo vyvozování“ také používat; výraz *pravidlo* však v tomto spojení nemá význam ‚závazné ustanovení, předpis‘ nebo

„zákonitost“, ale je jím míněno přesvědčení, popř. soubor přesvědčení, umožňující argumentační legitimizaci sporného stanoviska.

Za relevantní složky Toulminova argumentačního modelu tedy považují tři prvky, které tvoří uvedenou základní variantu schématu: D, C a W. Plauzibilitu tříložkového modelu argumentačního procesu dokládají také jeho četné adaptace zejména v německojazyčném prostředí, srov. např. obdobně strukturovaná schémata u Öhlschlägera (1979, s. 99n.) a Kienpointnera (1992a, s. 19). Na stejném principu je založena i Kopperschmidtova argumentační formule „p platí, protože platí q (na základě R)“, v níž prvek R představuje pravidlo, které umožňuje odvolat se při podpoře výpovědi p na výpověď q (Kopperschmidt, 2000, s. 63).

Uvedené modely a formule obsahují základní složky argumentování, z nichž se skládá „minimální argumentace“, tvořená jedním argumentem: pro co se argumentuje, čím se argumentuje a na čem je argumentační vztah založen. Tříložkový model lze různými způsoby dále rozšiřovat, např. zanořenými argumenty pro platnost nebo relevanci argumentu (viz níže), základní forma argumentování se však skládá pouze z těchto tří prvků.

5. Podmínky přesvědčivosti

Jaké podmínky musí argumentace splňovat, aby mohla úspěšně plnit svou roli přesvědčit komunikačního partnera o sporném stanovisku, resp. toto stanovisko přesvědčivě legitimizovat? Propracovaný systém podmínek přesvědčivosti předkládá Kopperschmidt (2000, s. 62n.). Za nejdůležitější z nich považují v souladu s Kaderkou (2010, s. 126) následující tři:

1. **Platnost (pravdivost) argumentu:** argument může být přesvědčivý pouze tehdy, jestliže tvrzení, které obsahuje, je pravdivé, resp. není sporné. Vztáhneme-li podmínku platnosti k výše uvedené formulaci „p platí, protože platí q (na základě R)“, musí být výrok q pravdivý, aby mohl sloužit jako přesvědčivé zdůvodnění výroku p.

V případě zmiňovaného argumentu K. Schwarzenberga z př. (1) „(nejsem pro rozšíření referend), protože to obvykle vede k větší demagogii“ (reformulováno) má tedy argumentace šanci na kladné přijetí posluchačem jen v případě, že adresát považuje tvrzení „rozšiřování referend obvykle vede k větší demagogii“ za pravdivé, resp. věrohodné. V ideálním případě by se mělo jednat o známý fakt, v praxi jsou však k argumentaci využívána i taková tvrzení, která obsahují pro posluchače nové informace. V takovém případě je důležité, aby tato tvrzení nevzbuzovala nedůvěru, nebyla např. v rozporu se známými fakty. Přesvědčivější je však pochopitelně takový argument, který spojuje sporné stanovisko se zcela nesporným, známým faktem. Míra přesvědčivosti tedy vedle jiného závisí na míře známosti/evidentnosti argumentačního tvrzení. Srovnáme-li např. Zemanův argument z ukázky (1) „Švýcarsko není zaostalá a chaotická země“ (reformulováno) a Schwarzenbergovu argumentaci obsahující údaje z francouzské historie (činy Napoleona třetího), lze předpokládat, že Zemanovo tvrzení o Švýcarsku bude lépe rezonovat se znalostmi posluchačů, zatímco Schwarzenbergův argument uvádí pro mnohé z nich méně známá či neznámá fakta. Z hlediska známosti

Lze tedy Zemanův argument považovat za přesvědčivější (tento aspekt však tvoří pouze jednu složku argumentační přesvědčivosti).

Od platnosti/pravdivosti tvrzení tvořícího argument je třeba odlišit platnost/přesvědčivost celého argumentu, která je výslednicí platnosti/pravdivosti argumentačního tvrzení (q) a relevance argumentu (viz níže). Takto platné/přesvědčivé argumenty bývají označovány také jako pádné nebo plauzibilní. Spojením *platný/neplatný argument* se v běžném užití zpravidla rozumí právě tato platnost v širším smyslu.

2. **Relevance argumentu**: mezi p a q z výše uvedené formule musí existovat přijatelný vztah platnosti (*Geltungsbeziehung*), označovaný jako R, který umožňuje výpovědi q sloužit jako argumentační podpora pro p.¹² Argument musí s podporovaným stanoviskem náležitým způsobem obsahově souviset (srov. Kienpointner, 1992a, s. 17). Explicitním vyjádřením relace R je určitá obecná zásada, která odpovídá pravidlu vyvozování (warrantu) z Toulminova argumentačního schématu (viz odd. 4). V případě Schwarzenbergovy argumentace toto pravidlo zní: „jevy vedoucí k nárůstu demagogie by měly být odmítnuty“.

3. **Věrohodnost mluvčího**: podle toho, kdo mluví a co je o něm známo, posluchači často provádějí jakousi preselekcii argumentů ještě předtím, než posoudí jejich obsah. Méně věrohodný mluvčí má omezenou šanci na úspěšné přesvědčení posluchače. Ke kritériím věrohodnosti patří kromě zastávaného úřadu (institucionální role) i reputace mluvčího, jeho charisma, různé sociální charakteristiky, jako je společenské postavení, příslušnost k určité skupině, národnost, pohlaví, věk, profese atd., a také dodržování tzv. minimálních metodických standardů argumentace, mezi něž patří např. nerozpornost, konzistence argumentu s předchozími vlastními výroky nebo s výroky jiných členů skupiny, k níž se mluvčí vztahuje (Kopperschmidt, 2000, s. 68). Mluvčí mohou svou věrohodnost podpořit volbou takových argumentů, které úzce korespondují s jejich profesí, biografií apod. Pokud by např. Schwarzenberg ve zmiňované ukázce do své argumentace nějakým způsobem zakomponoval svou švýcarskou zkušenost s referendy, byl by pravděpodobně vnímán jako věrohodnější než v případě použitých argumentů čerpajících z francouzské historie, které by přesvědčivěji působily z úst renomovaného historika.

6. Obsah argumentace – toposy

V tomto oddíle se zaměřím na materiál, z něhož lidé při argumentování čerpají: jakých konkrétních podob může nabývat vztah platnosti mezi argumentem a sporným stanoviskem a jak lze argumentační obsahy třídit na typy.

V souvislosti se zkoumáním obsahu zdůvodnění používá teorie argumentace termín *topos*. Do teoretického myšlení jej zavedl Aristoteles ve svých *Topikách* (Aristoteles, 1975), obsah tohoto pojmu však jasně nevymezil. Tradičně se *toposem* rozumí „sídla

¹² Kopperschmidt (2000) tuto podmínku označuje jako způsobilost/vhodnost (*Eignung*), zatímco relevanci vymezuje jako adekvátnost oblasti (např. právo, ekologie, náboženství apod.), z níž argumentace čerpá: přesvědčivý argument musí patřit do takové oblasti (kategorie), kterou posluchač chápe jako přiměřenou danému problému. Tento typ relevance je však podle mého soudu pouze jedním aspektem Kopperschmidtovy „vhodnosti“, nechápu jej zde proto jako samostatnou podmínku, ale zahrnuji jej pod širší pojetou relevanci.

argumentů“, místa, z nichž lze argument získat (srov. J. Kraus, 2010, s. 71). Současná teorie argumentace a analýza diskurzu s tímto pojmem pracují ve významu obsahové pravidlo vyvozování (*inhaltliche Schlussregel*; Kienpointner, 1992a, s. 115), argumentační vzorec (*Argumentationsmuster*; Böke et al., 2000) nebo ustálené argumentační schéma vyjadřující zpravidla obsahové vztahy (Kaderka, 2010, s. 183). Topos tak představuje pravidlo vyvozování (warrant) argumentu naplněné obsahem určitého typu. Topika jakožto nauka o toposech je podle Kopperschmidta (2000, s. 127) heuristikou argumentačně náležitých vztahů platnosti, tj. metodickým návodem, jak nalézat plauzibilní argumenty.

V toposech se koncentrují naše typizované, sociálně sdílené znalosti o světě, které považujeme za samozřejmé. Analýza argumentačních toposů proto přispívá k poznání typizací¹³, tj. interpretačních schémat, o něž se opíráme v každodenní sociální praxi (Schütz, 1932, s. 230n.; Schutz, 1967; Srubar, 2007, s. 94n.; Kaderka, 2010, s. 129), a v případě veřejných diskurzů pomáhá odhalovat typizace využívané mluvčími k prosazování určitých (např. politických) zájmů.¹⁴

Argumentační toposy mohou být identifikovány na různých stupních obecnosti. V návaznosti na Aristotela rozlišuje Wengeler (2000, 2007) toposy obecné a specifické. První skupina toposů abstrahuje od konkrétních kontextů a je založena na obecných pojmech typu různost, stejnost, analogie, část – celek, druh – rod, následek, autorita apod. Argumenty z nejrůznějších oblastí a oborů tak tvoří určité typy, jejichž jednotlivým prvkem je stejná struktura (Wengeler, 2007). Na rozdíl od Wengelera nepovažují obecné toposy za schémata formální, ale obsahová, protože nejsou definovaná konkrétní (jazykovou) formou, ale svým vysoce zobecněným obsahem.

Různí autoři se pokoušejí sestavit typologii obecných argumentačních schémat. V moderní teorii argumentace patří k nejznámějším třídění Chaima Perelmana a Lucie Olbrechtové-Tytecové (2010) a Manfreda Kienpointnera (1992a). Kienpointnerova typologie např. obsahuje celkem 58 typů argumentačních schémat, které autor rozdělil do 21 tříd. Mezi nimi figurují indukční argumentace příkladem, argumentace analogií, argumentace autoritou, srovnávací schémata rozdělená do tříd definovaných stejností, podobností, růzností aj., skupina kauzálních schémat obsahujících třídy založené na příčině, účinku, důvodu (motivů, cíli), následku aj.

Kontextově specifické toposy se nacházejí na střední rovině abstraktnosti. Jsou specifické pro určitou tematickou oblast, např. diskurz o migraci, o lékařské etice apod. Pro specifické toposy tedy není relevantní pouze kontext konkrétního textu nebo interakce, ale obecnější kontext tematického diskurzu. Např. mezi toposy německého migračního diskurzu uvádí Wengeler (2006, s. 25n.) „topos přizpůsobení“ založený na přesvědčení, že integrace přistěhovalců může být úspěšná a další migranti mohou být přijímáni pouze v případě, že jsou ochotni přizpůsobit se pravidlům a hodnotám platným v Ně-

¹³ Etnometodologickým protějškem typizací jsou kategorizace, jež empiricky zkoumá členská kategoriizační analýza (Sacks, 1992; Hester – Eglin, 1997; Housley – Fitzgerald, 2002).

¹⁴ Od argumentačního toposu jako obsahového schématu zdůvodnění je třeba lišit literární toposy, tj. pevná klišé nebo myšlenková a výrazová schémata, ustálené obrazy a motivy, jejichž výskyt není vázán na argumentaci. Literární pojem toposu vychází především z díla E. R. Curtia (Nünning, 2004).

mecku; nebo „topos hospodářského užítku“, podle něž by jednání nebo rozhodnutí, které má z ekonomického hlediska pozitivní účinek, mělo být realizováno. Je patrné, že topos přizpůsobení je v uvedené podobě specifický pro kontext migračního diskurzu, zatímco topos hospodářského užítku má širší platnost – může se uplatnit v debatě o jakémkoli problému, který má ekonomické aspekty (např. z oblasti ekologie, kultury, každodenních záležitostí atd.). Také „specifické toposy“ jsou proto v různé míře obecné a hranice mezi obecnými a specifickými toposy není vždy zcela zřetelná.¹⁵

Následující dvě ukázky z televizních debat pro ilustraci zachycují jeden kontextově specifický argumentační topos, který se vyskytuje v debatách o rovných příležitostech žen a mužů:

(2) PREZIDENTSKÝ DUEL¹⁶

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; MZ = Miloš Zeman; D5 = divák ((začátek videozáznamu))

{247} D5: vážení kandidáti. v poslední době, se v novinách psalo, o opatření evropské komise, které umožňuje ženám dosáhnout, na nejvyšší funkce ve vedení velkých podniků. a jehož cílem, je štyrcetiprocentní zastoupení žen, v řídicích pozicích, do roku dva tisíce dvacet. (...) co si o tomto opatření myslíte. přispívá k větší rovnoprávnosti žen a mužů ve společnosti?

((konec videozáznamu))

{248} VM: zeptal se michal šarapatka, jak by odpověděl karel švarcnberk. ((miněno Schwarzenberg)) přispívá k větší rovnoprávnosti žen a mužů ve společnosti ten poslední návrh evropské komise?

{249} KS: ne. myslím že ne. e přirozený vývoj de k tomu, že: (.) v příští generaci, (už) ženy budou asi silněji zastoupeny v nejrůznějších zemích, (poňáč) lépe studují, a sou pilnější. podle mých zpráv z univerzit. tak to de přirozeným výbo- e výro- vojem, a to je mnohem lepší, když se to nu- vyn- vnutí. já nejsem pro regulování, poňáč ee ee sou taky obory, kde mám vynikající ženy, mám v- někdy vynikající muže, e p- pak kdybych vzal jenom (.) jedna polovina byla nadprůměrná, a druhou bych doplnil nějak, (poňáč) zrovna v tom oboru nemám patřičné pohlaví odborné, dyť (je) to je nesmysl.

...

{253} VM: [e odpověď miloše (.) zemana, (..) na otázku michala šarapatky,] [(potlesk publika)]

{254} MZ: ... to je prostě drzost. to je urážka schopných žen. a já právě proto rozlišuji mezi eurofederalismem, kdy se ptáme co máme přednést, na nadnárodní úrovni, a eurohujerstvím, kde říkáme přednesme tam všechno. to je nesmysl, podívejte se. špičkové firmy. e kterých je u nás dejme tomu pět. ale nejde o státní firmy. jde i o soukromé firmy. [(v tom dlouhém)]

{255} VM: [které jsou kótovány] na burze [()]

{256} MZ: [jo., které] jsou kótovány na burze, si budou vybírat své manažerky podle toho, co umějí, nebo podle toho, co neumějí. když tam. kdyby se náhodou nedejbož. tato směrnice naplnila.

¹⁵ Srov. např. „topos spravedlnosti“: „Jsou-li osoby/jednání/situace v relevantním ohledu stejné nebo podobné, mělo by se s nimi stejně/podobně zacházet“ (příklad JK). Toto schéma uvádí Wengeler (2000, s. 156) mezi kontextově specifickými toposy a zároveň jej nalezneme i v Kienpointnerově (1992a, s. 286) typologii obecných pravidel vyvozování.

¹⁶ Údaje o pořadu viz v pozn. 7.

dosadí. někoho. kdo nemá patřičné vzdělání. nemá patřičnou praxi. no tak bude brát manažerský plat, pak ji vyhodí, a dostane ještě zlatý padák, protože je neschopná, takže je to urážka ne mužů. toto je urážka žen.

(3) SEDM83¹⁷

KD = Kateřina Dostálová

{319} KD: ... vy nám totiž tady e přednášíte své své projekty, e své představy, vy dokonce ste zas- ste zastánkyní jak jsem si přečetla e přečetla na internetu ee toho aby se zipovaly kandidátky, aby se ženy lépe dostaly do politiky aby to bylo muž žena, muž žena, ((nádech)) [já bych byly velice ráda]

...

{323} KD: ... my zastáváme ten názor že ((nádech)) e vždy budeme do (.) určitých pozic pro- sazovat lidi kvalitní, lidi inteligentní, lidi od kterých můžeme něco očekávat, a my to nerozlišujujeme v žádném případě podle toho, ((nádech)) jestli jde o muže i čo či o ženu. já si myslím že třeba zrovna náš nedávny kongres je jasným ((nádech)) dokladem toho že paní kolegyně němcová e nemusela mít žádné kvóty na to aby se utkala v poměrně tvrdém střetu s e kvalitními kolegy, a dostala se bez jakýchkoliv kvót.

Zmíněný topos se vyskytuje v př. (2) v replikách Karla Schwarzenberga (249) a Miloše Zemana (256) a v př. (3) v replice Kateřiny Dostálové (323). Všichni tři mluvčí reagují na něčí návrh zavést opatření, které by vedlo k většímu zastoupení žen ve velkých firmách nebo v politice. Schwarzenberg a Zeman jsou divákem (D5) a moderátorem vyzváni k reakci na návrh Evropské komise stanovit 40% kvóty pro ženy v řídicích pozicích velkých podniků. Poslankyně strany ODS Dostálová cituje v r. 319 návrh své přítomné oponentky a politické protivnice Aleny Čurkové (ČSSD) na „zipování“ žen a mužů při sestavování volebních kandidátek politických stran. Všichni tři mluvčí se proti těmto „zrovnoprávňujícím“ opatřením polemicky vymezují a pro svou kritiku předkládají argumenty. Argumentační vzorec, který přitom využívají, označují jako „topos kvalitních kandidátů“. Obecně jej lze formulovat takto: „Zvýhodňování žen při výběru kandidátů na významné pozice není správné, protože rozhodujícím kritériem má být pouze kvalita/kvalifikovanost uchazeče, která je důležitá pro výkon funkce, nikoli jeho pohlaví.“

Ve Schwarzenbergově argumentaci je topos kvalitních kandidátů pouze implicitně naznačen slovy „sou taky obory, kde mám vynikající ženy, mám v- někdy vynikající muže, e p- pak kdybych vzal jenom (.) jedna polovina byla nadprůměrná, a druhou bych doplnil nějak, (poňach) zrovna v tom oboru nemám patřičné pohlaví odborné, dyť (je) to je nesmysl“. Tvrzení o oborech s vynikajícími ženami a vynikajícími muži podle mé interpretace implikuje, že v oborech prvního typu není tolik vynikajících mužů a ve druhém tolik vynikajících žen. V dalším úseku mluvčí naznačuje, že by v těchto oborech musela být vedení podniků doplňována lidmi, kteří nejsou nadprůměrní, a tento možný důsledek negativně hodnotí jako nesmysl. V kontextu tematizovaného opatření je zřejmé, že oněmi „nějak“ doplňovanými ne-nadprůměrnými uchazeči jsou ženy

¹⁷ Pořad Sedmička (Nova, 19. 12. 2004). Záznam a transkript jsou dostupné v korpusu DIALOG (<<http://ujc.dialogy.cz/>>, cit. 17. 7. 2015).

dosazované podle navrhovaných kvót. Zeman formuluje argumentaci založenou na uvedeném toposu přímočařejí. Jako důsledek možného naplnění navrhované směrnice popisuje situaci, v níž je na určitou pozici dosazena žena bez patřičného vzdělání a patřičné praxe, která je neschopná. Návrh Evropské komise pak hodnotí jako urážku schopných žen. Dostálová v r. 323 explicitně zdůrazňuje jako rozhodující kritérium výběru lidí do „určitých pozic“ v její straně kvalitu (inteligenci) kandidátů, zatímco výběr podle pohlaví rezolutně odmítá.

Schwarzenbergova a Zemanova argumentace kromě toposu kvalitních kandidátů implikuje také přesvědčení, že ne ve všech oborech je dostatečné množství kvalifikovaných žen. Schwarzenberg dále používá topos „přirozený vývoj představuje lepší cestu k dosažení určitého pozitivního výsledku než regulace“. Dostálová zase vedle toposu kvalitních kandidátů uvádí argument zbytečnosti ženských kvót v politice, který dokládá případem své úspěšné stranické kolegyně Miroslavy Němcové, jež se dokázala prosadit i bez kvót.

Topos kvalitních kandidátů se zpravidla uplatňuje jako protiargument reagující na topos rovnoprávnosti žen a mužů, podle něž mají mít obě pohlaví stejné pracovní příležitosti, nebo na topos faktického znevýhodnění žen. Tyto toposy však ve zkoumaných interakcích nejsou přímo realizovány, pouze divákova a moderátorova otázka v př. (2) (r. 247 a 248) obsahuje odkaz k toposu rovnoprávnosti.

7. Racionalita argumentace

Argumentům, které považujeme za správné a přesvědčivé, přisuzujeme atribut rozumnosti. Na rozdíl od hádky, v níž promlouvají emoce, a autoritativního diskurzu, ve kterém se ke slovu dostává moc, je korektně vedená diskuse či debata, jejíž účastníci pro svá stanoviska argumentují, považována za doménu rozumu. Je však argumentace skutečně racionální? Kde hledat zdroje této racionality? Je možné stanovit kritéria, pomocí nichž bychom odlišili plauzibilní argumentaci od argumentace nesprávné, iracionální, demagogické? Pokusím se alespoň stručně představit některé pokusy o zodpovězení těchto otázek.

Perelman (1994, s. 93n.) ve svém pojetí argumentační racionality navazuje na Kantovu dichotomii *Überzeugung* a *Überredung*, pomocí níž Kant rozlišuje mezi objektivně a subjektivně platnými soudy:¹⁸

„Das Fürwahrhalten ist eine Begebenheit in unserem Verstande, die auf objektiven Gründen beruhen mag, aber auch subjektive Ursachen im Gemüte dessen, der da urteilt, erfordert. Wenn es für jedermann gültig ist, sofern er nur Vernunft hat, so ist der Grund desselben objektiv hinreichend, und das Fürwahrhalten heißt alsdann *Überzeugung*. Hat es nur in der besonderen Beschaffenheit des Subjekts seinen Grund, so wird es *Überredung* genannt.“

(Kant, 1998, s. 739)

¹⁸ Čeští překladatelé (Kant, 2001) zvolili jako ekvivalenty uvedených pojmů *přesvědčení* a *namlouvání* (si). Ve výkladu níže však *überreden* překládám jako *přemluvit*, protože u Perelmana se toto sloveso objevuje v tranzitivní podobě: *přemluvit někoho*.

Perelman Kantovy pojmy *überzeugen* a *überreden* určitým způsobem modifikuje: každá argumentace si klade za cíl auditorium *přemluvit*; jestliže je však cílem argumentace *přesvědčit*, obrací se na rozum, tj. na auditorium, které podle našich představ souhlasí jen s tím, co je racionální. Pokud někdo racionálně argumentuje, klade si za cíl používat jen ty premisy a závěry, jež jsou platné pro společenství všech rozumně myslících osob. Toto společenství Perelman označuje jako univerzální auditorium. Mluvčí přitom vychází ze svých znalostí různých posluchačů a jejich přesvědčení a z hypotézy o tom, jaká argumentace bude pro univerzální auditorium přijatelná. Perelman zároveň připouští, že se různí mluvčí neshodují v tom, co je pravdivé, dobré a správné. Pokud by v těchto věcech existoval konsenzus, veškerá argumentace by byla zbytečná.

Je zřejmé, že na rozdíl od Kanta není Perelman zastáncem objektivního, univerzálního rozumu jako konstantní schopnosti, která je schopna rozeznat objektivně platné. Přestože na argumentaci klade prostřednictvím pojmu univerzálního publika nárok racionality, tato racionalita představuje konstrukt mluvčího. Existují různé, individuálně a kulturně podmíněné koncepce univerzálního auditoria, a tedy i různé představy o tom, co je a co není racionální (Perelman, 1994; Perelman – Olbrechts-Tyteca, 2010).

Jiné pojetí racionality předkládají pragmadialektikové Eemeren a Grootendorst (2004). Oba autoři se z pozice kritického racionalismu vymezují vůči koncepci, již označují jako justifikacionismus (*justificationism*). Ten podle nich spočívá ve vztahování racionality k definitivní legitimizaci stanovisek – proces zdůvodňování je ukončen v určitém arbitrárním bodě, který může být považován za apriorní pravdu, nebo dokonce dogma. Za představitele justifikacionismu, konkrétně jeho antropologické varianty, označují Perelmana a Olbrechtsovou-Tytecovou a Toulmina (Eemeren – Grootendorst, 2004, s. 129–131). Minimálně Perelman a Olbrechtsová-Tytecová (2010) však podle mého soudu argumentaci schopnost definitivní legitimizace nepřipisují.¹⁹

Místo justifikacionismu předkládají Eemeren a Grootendorst koncept racionality založený na procesu kritické diskuse. Model kritické diskuse popisuje ideálně strukturovaný diskurz, který je orientován k řešení názorových rozdílů. Jeho cílem je dosažení shody v otázce, zda sporný názor je, nebo není přijatelný. Autoři stanovují fáze kritické diskuse a typy řečových aktů, které účastníci v jednotlivých fázích diskuse realizují. Průběh kritické diskuse se řídí určitými procedurálními pravidly (Eemeren – Grootendorst, 2004, s. 135n.). Podle nich např. diskutujícím nesmí být bráněno v předložení stanoviska nebo v jeho zpochybnění; mluvčí má povinnost hájit své stanovisko, pokud je k tomu vyzván; bránit stanovisko lze jen relevantními argumenty; neúspěšná obrana stanoviska musí vést k jeho stažení a úspěšná obrana stanoviska musí vést ke stažení zpochybnění apod. Racionálnost kritické diskuse je odvozena z její schopnosti umožnit řešení názorových rozdílů a z její (intersubjektivní) přijatelnosti pro diskutující.

¹⁹ Kromě toho Eemeren a Grootendorst (2004, s. 129) tvrdí, že Perelman a Olbrechtsová-Tytecová považují za platnou (*sound*) takovou argumentaci, kterou akceptuje její cílové publikum. Tuto podmínku platnosti však Perelman (1994) ani Perelman a Olbrechtsová-Tytecová (2010) nestanovují: jak bylo uvedeno výše, Perelmanův koncept univerzálního auditoria je zřetelně formulován jako konstrukt mluvčího a platnost argumentu s tímto konstruktem není svázána. (Pokud je mi známo, Perelman ji nedefinuje ani žádným jiným způsobem.)

Podle jednoho z pravidel kritické diskuse mluvčí úspěšně obhájí propoziční obsah určité argumentace před útokem svého oponenta tehdy, jestliže se mu podaří aplikovat proceduru spočívající v odvolání se na určitá sdílená přesvědčení: jde o premisy, jež v rámci diskuse nesmějí být zpochybněny; akceptace premis se vztahuje pouze na danou diskusi, zatímco v jiných kontextech tato přesvědčení nemusejí být sdílena (Eemeren – Grootendorst, 2004, s. 145n.). Pravidla kritické diskuse tedy předpokládají existenci určitých sdílených, akceptovaných a nezpochybnovaných propozic, na něž se účastníci diskuse při sporu odvolávají. To je však ve zřejmém rozporu s Eemerovou a Grootendorstovou kritikou justifikacionismu a „antropologicky“ definované racionality. Také model racionality založené na kritické diskusi evidentně potřebuje určitý prvek, který představuje východisko argumentace (ačkoli tato premisa nemá status apriorní a univerzálně platné pravdy), bez něhož by úspěšné řešení sporu – dosažení racionálního konsenzu – bylo jen stěží možné. Přestože autoři kritizují relativismus antropologismu, v jimi stanovených procedurálních pravidlech jsou obsaženy sdílené premisy, které jsou závazné pouze v probíhající diskusi, zatímco mimo ni platit nemusejí.

Konzistentnější a propracovanější koncepci procedurální racionality předkládá Josef Kopperschmidt (2000, s. 71n.). Podle něj spočívá racionalita argumentování v tzv. argumentačním principu, který je reformulací Habermasova diskurzivního principu. Cílem argumentace je v souladu s tímto principem obhájit problematizované nároky na platnost (*Geltungsansprüche*). Obhajoba je úspěšná tehdy, jestliže je přesvědčivá, a projevem této přesvědčivosti je její konsenzuální ratifikace. Takto ratifikované nároky na platnost jsou podle Kopperschmidta racionálně legitimizované: postobjektivistické pojetí rozumu podmiňuje racionálnost nároků na platnost výhradně konsenzuální ratifikací jejich přesvědčivého zdůvodnění.

Argumentační proces racionální legitimizace musí splňovat určité podmínky – ne každé fakticky úspěšné dosažení konsenzu (*Verständigung*) odpovídá nárokům na racionalitu a lze ho považovat za platné. Všeobecné komunikační předpoklady argumentace vymežil Habermas jako ideální řečovou situaci a později jako všeobecné podmínky symetričnosti (*Symmetriebedingungen*), jejichž splnění musí každý kompetentní mluvčí vstupující do argumentace předpokládat. Struktura komunikace musí podle těchto podmínek vylučovat jakýkoli (z hlediska argumentačního procesu vnější či vnitřní) nátlak (*Zwang*), s výjimkou „nátlaku“ vykonávaného lepším argumentem.²⁰ Tím jsou neutralizovány všechny motivy účastníků komunikace kromě kooperativního hledání pravdy (Habermas, 1981, s. 47n.). Jak zdůrazňuje Kopperschmidt (2000, s. 79), bylo by zásadní chybou považovat tyto podmínky argumentace za popis reálných argumentačních diskurzů. Jejich povaha je ryze normativní – slouží k posouzení toho, zda lze určitý dosažený konsenzus považovat za racionální.

Takový pojem rozumu je definován procedurálně, protože je založen na argumentačním procesu zajištění platnosti. Tento proces má prostředkující charakter: problemati-

²⁰ Srov. tzv. „nenásilný nátlak“ (*zwangloser Zwang*) lepšího argumentu (Habermas, 1981, s. 52n.). Jak ovšem podotýká Kopperschmidt (2000, s. 79), toto racionální a dobrovolné podřízení se přesvědčivé argumentaci nelze smyslně označit jako „nátlak“.

zované nároky na platnost jsou vztahovány k jiným nárokům na platnost – vhodným zdrojům plauzibility. Umění argumentace tak spočívá ve schopnosti vyhledávat přesvědčivé vztahy platnosti. Dostatečný je takový důvod, kterému se podaří napojit neznámé (*Unvertrautes*) na známé (*Vertrautes*).

Argumentační princip přitom musí předpokládat určité nesporné nároky na platnost, které by zabránily tzv. nekonečnému regresu – přesouvání platnosti z výpovědi na výpověď ad infinitum. Smysluplná argumentace nemůže nikdy začít v bodě nula, ale musí být založena na předpokladu určitých základních jistot. Takové jistoty Kopperschmidt v návaznosti na Aristotela označuje jako *endoxa*, tj. mínění, která platí, protože jsou všeobecně uznávaná. Tyto sdílené domněnky představují praxi prověřené, efektivní zdroje plauzibility. *Endoxa* však nelze zaměňovat s nezpochybnitelnými dogmaty. Mínění *endoxa* neplatí proto, že nebyla zpochybněna, ale platí, pokud/dokud nejsou zpochybněna – jejich plauzibilita je prozatímni. Přes nedefinitivnost a neuniverzálnost těchto „jistot“ představují *endoxa* nutný předpoklad argumentačního jednání a (racionálního) posuzování platnosti argumentů (Kopperschmidt, 2000, s. 79n.).²¹ Popsané základní jistoty, všeobecně uznávaná mínění můžeme ztotožnit se sociálními, kulturně sdílenými znalostmi o světě konstruovanými procesem typizace, jež slouží jednajícím lidem jako zdroje racionality v jejich praktickém postoji ke světu (Schutz, 1967, s. 37; Kaderka, 2010, s. 129n.).

Je zřejmé, že nezpochybněvaná východiska argumentace, ať už je budeme nazývat *endoxa*, nebo typizace, nepředstavují ani dogmata, ani arbitrárně stanovené momenty zdůvodňování, jak je diskvalifikují Eemeren a Grootendorst (2004; viz výše), ale prověřené zdroje plauzibility umožňující lidem v jejich životě prakticky jednat a v případě zpochybnění určitého stanoviska legitimizovat jeho platnost.

Jestliže je platnost všeobecně uznávaných mínění, z níž vychází veškerá argumentace, prozatímni a kulturně podmíněná, potom je nedefinitivní a neuniverzální také racionalita založená na argumentačním principu. Z teoretických pozic proto nelze určit racionálnost (platnost) konkrétních reálných argumentací, protože pro takovou proceduru analytikům scházejí expertní kritéria; základy racionality jsou shledávány v rovině každodennosti jako konstrukty prvního řádu.²² Smysluplnější je proto sledovat, jak se na platnost argumentů orientují mluvčí v každodenních interakcích a jaké typizace jsou užitím jejich argumentů implikovány.

Z uvedených důvodů také považuji za problematický koncept falacií, tj. klamných, chybných argumentů (Löhner, 1996). Základy systematického studia falacií položil Aristoteles, který ve spise *O sofistických důkazech* (Aristoteles, 1978) uvedl seznam falešných argumentů a jejich třídění, z nichž rétorika, logika nebo teorie argumentace těžší dodnes (Eemeren et al., 1996, s. 56n.). Jak uvádí Walton (1987, s. 3–4), tradiční falacie nelze považovat za chybné argumenty za všech okolností, ale záleží vždy na jejich

²¹ Existuje těsný vztah mezi *endoxa* a argumentačními toposy, srov. Kopperschmidt (2000, s. 89) a odd. 6 této stati.

²² Naproti tomu konstrukty druhého řádu vznikají vědeckou rekonstrukcí konstruktů prvního řádu (Schutz, 1967, s. 6; srov. Kaderka, 2010, s. 55n.).

kontextu a konkrétním obsahu. Např. „falacie“ *ad verecundiam*, spočívající v odvolání se na autoritu, může být za určitých podmínek zcela legitimní, za klamnou ji považujeme např. tehdy, jestliže pochybujeme o autoritě citovaného experta v daném oboru. Přes tuto relativizaci klamnosti argumentů Walton na koncept falacií nerezignuje, ale snaží se na případech konkrétních zdůvodnění rozlišovat mezi falaciemi a racionálními argumenty, resp. stanovuje podmínky, za nichž jsou určité typy argumentů chybné, nebo plauzibilní.

S konceptem falacií pracuje také kritická analýza diskurzu, zejména její diskurzivně-historický přístup (Reisigl – Wodaková, 2015). Způsob, jímž je v těchto studiích popisována argumentační plauzibilita, zřetelně dokumentuje úskalí, která zkoumání falacií přináší: stírá se rozdíl mezi analýzou argumentace a polemikou s analyzovanými argumenty, popis argumentačních postupů v různých diskurzích je kombinován s prezentováním nesouhlasných stanovisek ke zkoumaným textům, která vycházejí z odlišných názorů analytika, popř. z jeho znalostí faktů, s nimiž jsou kritizované argumenty v (domnělém) rozporu (srov. Wodak et al., 2009; Wodak, 2009; Reisigl – Wodaková, 2015;²³ Hořejší, 2015; van Dijk, 2001). Pro ověřování faktičnosti analyzovaných výroků, spadajících do nejrůznějších oblastí, však analytikům diskurzu chybějí spolehlivé metody. Odborná analýza argumentace se tak mísí s projevy diskurzu politického nebo každodenního. Výsledkem takového přístupu je především poznání názorového světa analytika, jeho politických a jiných postojů, nikoli však „analýza falacií“, jejichž vymezení by mělo platnost i mimo názorový okruh autora studie.

8. Shrnutí a závěrečné poznámky

Argumentace byla v této stati vymezena jako (jazykové) jednání spočívající ve zdůvodnění sporného stanoviska, jehož cílem je přesvědčit posluchače o přijatelnosti dané pozice a/nebo toto stanovisko přesvědčivě obhájit před námitkami komunikačního partnera. Z uvedených cílů vyplývají dvě možné funkce argumentování, které nelze vždy jednoznačně oddělit: funkce obranná a přesvědčovací. Argumentace představuje jeden z typů jazykového jednání, a to na základě její motivovanosti, kterou musí mluvčí zřetelně signalizovat, má-li být argumentační funkce rozpoznatelná.

Základní podobu argumentačního procesu zachycuje třísložkový model, který se skládá z vlastního argumentu, zdůvodňovaného stanoviska a pravidla vyvozování založeného na implicitním předpokladu, že mezi předchozími složkami existuje dostatečně silný vztah umožňující „přenos platnosti“ z argumentu na sporné stanovisko; realizováním argumentu vznáší mluvčí implicitní nárok na platnost tohoto pravidla. Jako hlavní podmínky přesvědčivosti argumentace byly v návaznosti na Kopperschmidta (2000) identifikovány platnost (pravdivost/správnost) argumentu, relevance argumentu pro sporné stanovisko a věrohodnost mluvčího.

Stěžejní vlastností argumentace je její nenásilnost: v korektně vedené diskusi vítězí pouze lepší (tj. pro účastníky přijatelnější) argument, nikoli právo silnějšího (srov. Habermas, 1981; Kopperschmidt, 2000). Jestliže jsou k přesvědčování použity mocenské

²³ Podrobnou kritiku této studie předkládají Homoláč a Mrázková (2017).

nástroje, nelze mluvit o argumentování v pravém slova smyslu. Argumentovat lze pochopitelně také s jinými úmysly, než je snaha o dosažení dohody. Argumentační jednání lze zneužít k zesměšnění posluchače, k prezentování vlastní převahy, k vyvolání konfliktu aj. Za vlastní a nejzákladnější smysl argumentování přesto považují nenásilné usilování o racionální konsenzus, protože v plnění tohoto úkolu je argumentace nenahraditelná, zatímco ostatních jmenovaných cílů lze dosáhnout i jinými způsoby.

Argumentování pochopitelně není všemocným prostředkem zaručujícím dosažení shody kdykoli a v jakékoli věci. Jednou z podmínek úspěšné argumentace je nesamozřejmý předpoklad, že se účastníci diskuse shodnou alespoň v určitých základních postojích, jež mohou posloužit jako východiska argumentování. Nový či restaurovaný konsenzus může vzejít pouze z jiného, stávajícího konsenzu, nutným předpokladem možnosti argumentovat je existence (přijatelnost) určitých nesporných nároků na platnost, které představují praxi prověřené, efektivní zdroje plauzibility, nikoli však nepochybnitelná dogmata – jejich platnost je pouze prozatímní. Není-li tato podmínka splněna, diskutují-li spolu např. zastánci zcela nesmířitelných pozic, směřuje interakce nutně k argumentačnímu patu. Argumentace musí vždy předpokládat více jistot, než je schopna sama poskytnout (Kopperschmidt, 2000, s. 80).

Přes tuto zdánlivou slabost a omezenost jejích schopností je argumentace v praktickém životě nepostradatelná. Budeme-li na ni realisticky nahlížet jako na umění propojovat sporné s nesporným (jehož sdílená přijatelnost se předpokládá), protože pouze tak lze restaurovat zpochybněnou plauzibilitu, potom lze naplno využít její potenciál nenásilně o něčem přesvědčit komunikačního partnera a dosáhnout porozumění. Argumentaci jako nástroj nevyhnutelně potřebujeme tehdy, jestliže na druhé nechceme působit výhrůžkami, úplatky nebo manipulativními prostředky, ale dobrými, tj. srozumitelnými a pro nás i pro posluchače přijatelnými důvody.

LITERATURA

- ARISTOTELES (1975): *Organon, 5: Topiky*. Praha: Academia.
- ARISTOTELES (1978): *Organon, 6: O sofistických důkazech*. Praha: Academia.
- AUER, P. (2014): *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- BLAIR, J. A. (1996): The possibility and actuality of visual arguments. *Argumentation and Advocacy*, 33, s. 23–39.
- BÖKE, K. – JUNG, M. – NIEHR, T. – WENGLER, M. (2000): Vergleichende Diskurslinguistik: Überlegungen zur Analyse national heterogener Textkorpora. In: T. Niehr – K. Böke (eds.), *Einwanderungsdiskurse: Vergleichende diskurslinguistische Studien*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, s. 11–36.
- ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Mediální rozhovor jako žánr veřejného projevu. In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová (eds.), *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, s. 80–115.
- EEMEREN, F. H. VAN – GROOTENDORST, R. (2004): *Systematic Theory of Argumentation: The Pragmatic-Dialectical Approach*. New York: Cambridge University Press.
- EEMEREN, F. H. VAN – GROOTENDORST, R. – KRUIJGER, T. (1987): *Handbook of Argumentation Theory: A Critical Survey of Classical Backgrounds and Modern Studies*. Dordrecht: Foris Publications.
- EEMEREN, F. H. VAN – GROOTENDORST, R. – SNOECK HENKEMANS, F. – BLAIR, J. A. – JOHNSON, R. H. – KRABBE, E. C. W. – PLANTIN, CH. – WALTON, D. N. – WILLARD, CH. A. – WOODS, J. – ZAREFSKY, D. (1996): *Fundamentals of Argumentation Theory: A Handbook of Historical Backgrounds and Contemporary Developments*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

- GOVIER, T. (2010): *A Practical Study of Argument*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- HABERMAS, J. (1981): *Theorie des kommunikativen Handelns, 1*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- HESTER, S. – EGLIN, P. (1997): *Culture in Action: Studies in Membership Categorization Analysis*. Washington: International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis – University Press of America.
- HOFFMANOVÁ, J. – HOMOLÁČ, J. – CHVALOVSKÁ, E. – JÍLKOVÁ, L. – KADERKA, P. – MAREŠ, P. – MRÁZKOVÁ, K. (2016): *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia.
- HOMOLÁČ, J. – MRÁZKOVÁ, K. (2014): K stylistickému hodnocení jazykových prostředků, zvláště lexikálních. *Slovo a slovesnost*, 75, s. 3–38.
- HOMOLÁČ, J. – MRÁZKOVÁ, K. (2017): Znovuvedení kritické analýzy diskurzu do českého prostředí. *Slovo a slovesnost*, 78, s. 237–253.
- HOŘEJŠÍ, M. L. (2015): Národní park Šumava: Hruška vs. Stráský, dva rozhovory z března 2011. *Studie z aplikované lingvistiky / Studies in Applied Linguistics*, 6 (1), s. 47–69.
- HOUSLEY, W. – FITZGERALD, R. (2002): The reconsidered model of membership categorization analysis. *Qualitative Research*, 2, s. 59–83.
- JACKSON, S. – JACOBS, S. (1980): Structure of conversational argument: Pragmatic bases for the enthymeme. *The Quarterly Journal of Speech*, 66, s. 251–265.
- KADERKA, P. (2010): *Slogany, obrazy, argumenty: Nekomerční reklama v sociálním kontextu*. Disertační práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- KADERKA, P. – SVOBODOVÁ, Z. (2006): Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality*, 43 (3–4), s. 18–51. Dostupné online na adrese: <<http://ujc.dialogy.cz/?q=node/3>>. Cit. 31. 10. 2017.
- KANT, I. (1998): *Kritik der reinen Vernunft*. Hamburg: Meiner.
- KANT, I. (2001): *Kritika čistého rozumu*. Praha: OIKOYMENH.
- KARLÍK, P. (2016): Argument. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 124.
- KIENPOINTNER, M. (1992a): *Alltagslogik: Struktur und Funktion von Argumentationsmustern*. Stuttgart-Bad Cannstatt: fromman-holzboog.
- KIENPOINTNER, M. (1992b): Argument. In: G. Ueding (ed.), *Historisches Wörterbuch der Rhetorik, 1: A–Bib*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, sl. 889–904.
- KJELDSSEN, J. E. (2015): The study of visual and multimodal argumentation. *Argumentation*, 29, s. 115–132.
- KLEIN, J. (2001): Erklären und Argumentieren als interaktive Gesprächsstrukturen. In: K. Brinker – G. Antos – W. Heinemann – S. F. Sager (eds.), *Text- und Gesprächslinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / Linguistics of Text and Conversation: An International Handbook of Contemporary Research, 2*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 1309–1329.
- KLEIN, O. (2007): *Argumentace v komunikaci: Průzkum komunikačního pojetí argumentu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta.
- KLEIN, W. (1980): Argumentation und Argument. *Literaturwissenschaft und Linguistik*, 38/39, s. 9–57.
- KOPECKÝ, J. (2016a): Poznámky k signalizaci argumentace v jazykové interakci. *Naše řeč*, 99, s. 19–32.
- KOPECKÝ, J. (2016b): *Argumentace v jazykové interakci: sekvenční struktura zdůvodňování v televizním duelu*. Disertační práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- KOPPERSCHMIDT, J. (1989): *Methodik der Argumentationsanalyse*. Stuttgart-Bad Cannstatt: fromman-holzboog.
- KOPPERSCHMIDT, J. (2000): *Argumentationstheorie zur Einführung*. Hamburg: Junius.
- KRAUS, J. (2010): *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum.
- KRAUS, M. (1994): Enthymem. In: G. Ueding (ed.), *Historisches Wörterbuch der Rhetorik, 2: Bie–Eul*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, sl. 1197–1222.
- KUßE, H. (2001): Linguistik und Argumentationstheorie. *Linguistica Pragensia*, 11, s. 57–84.
- LÖHNER, M. (1996): Fallazien. In: G. Ueding (ed.), *Historisches Wörterbuch der Rhetorik, 3: Eup–Hör*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, sl. 206–208.
- NIEHR, T. (2014): *Einführung in die linguistische Diskursanalyse*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

- NÜNNING, A. (ed.) (2004): *Grundbegriffe der Literaturtheorie*. Stuttgart: Metzler.
- ÖHLSCHLÄGER, G. (1979): *Linguistische Überlegungen zu einer Theorie der Argumentation*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- PERELMAN, CH. (1994): *Logik und Argumentation*. Weinheim: Beltz Athenäum.
- PERELMAN, CH. – OLBRECHTS-GYTECA, L. (2010): *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame du Lac: University of Notre Dame Press.
- REISIGL, M. – WODAKOVÁ, R. (2015): Diskurzivně-historický přístup (DHA). *Studie z aplikované lingvistiky / Studies in Applied Linguistics*, 6 (1), s. 145–177.
- RESTALL, G. (2006): *Logic: An Introduction*. London – New York: Routledge.
- SACKS, H. (1992): *Lectures on Conversation*. Oxford – Cambridge: Blackwell.
- SCHÜTZ, A. (1932): *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt: Eine Einleitung in die verstehende Soziologie*. Wien: Julius Springer.
- SCHUTZ, A. (1967): Common-sense and scientific interpretation of human action. In: A. Schutz, *Collected Papers, I: The Problem of Social Reality*. Second edition. The Hague: Martinus Nijhoff, s. 3–47.
- SCHÜTZ, A. – LUCKMANN, T. (2003): *Strukturen der Lebenswelt*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.
- SRUBAR, I. (2007): *Phänomenologie und soziologische Theorie: Aufsätze zur pragmatischen Lebensweltheorie*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- ŠVANDOVÁ, B. (1999): Argumenty a logika. In: M. Jelínek – B. Švandová a kol., *Argumentace a umění komunikovat*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity.
- TOULMIN, S. E. (2003): *The Uses of Argument*. Updated edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- TSERONIS, A. – FORCEVILLE, CH. (eds.) (2017): *Multimodal Argumentation and Rhetoric in Media Genre*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- VAN DIJK, T. A. (2001): Multidisciplinary CDA: a plea for diversity. In: R. Wodak – M. Meyer (eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage, s. 95–120.
- WALTON, D. N. (1987): *Informal Fallacies: Towards a Theory of Argument Criticisms*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- WALTON, D. (2006): *Fundamentals of Critical Argumentation*. Cambridge – New York – Melbourne – Madrid – Cape Town – Singapore – São Paulo: Cambridge University Press.
- WENGELER, M. (2000): Von »Belastungen«, »wirtschaftlichem Nutzen« und »politischen Zielen«: Die öffentliche Einwanderungsdiskussion in Deutschland, Österreich und der Schweiz Anfang der 70er Jahre. In: T. Niehr – K. Böke (eds.), *Einwanderungsdiskurse: Vergleichende diskurslinguistische Studien*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, s. 135–157.
- WENGELER, M. (2006): Zur historischen Kontinuität von Argumentationsmustern im Migrationsdiskurs. In: Ch. Butterwegge – G. Hentges (eds.), *Massenmedien, Migration und Integration: Herausforderungen für Journalismus und politische Bildung*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 13–36.
- WENGELER, M. (2007): Topos und Diskurs – Möglichkeiten und Grenzen der topologischen Analyse gesellschaftlicher Debatten. In: I. H. Warnke (ed.), *Diskurslinguistik nach Foucault: Theorie und Gegenstände*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 165–186.
- WODAK, R. (2009): *The Discourse of Politics in Action: Politics as Usual*. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan.
- WODAK, R. – DE CILLIA, R. – REISIGL, M. – LIEBHART, K. (2009): *The Discursive Construction of National Identity*. 2nd edition. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- WUNDERLICH, D. (1980): Pro und Kontra. *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 38/39, s. 109–128.

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
 Letenská 4, 118 51 Praha 1
 <kopeccky@ujc.cas.cz>